

Заглавие документа	Роля геаграфічных тэрмінаў у гелонімах Беларусі і ЗША // Известия НАН Беларуси. Сер. гуманитарных наук. – № 1. – С. 113 – 120.
Авторы	Копач О.И.
Тема	Языкознание
Дата публикации	2010
Аннотация	Рассматриваются географические термины, использованные в собственных именах болот в белорусском языке и американском варианте английского языка. При изучении роли географического термина в структуре имени упор делается на функциональный, а не на структурный критерий. В результате этого названия, созданные путем простого метонимического переноса, отграничиваются от собственных имен, в которых используются синтаксические средства номинации. Основанием для такого разграничения является характер классификатора (географического термина) топонима: на первом этапе исследования важно то, указывает ли состав имени на род объекта в его современном состоянии. Материалом исследования служат 14345 гелонимов, зафиксированных на территории Беларуси и США. Впервые описываются все географические термины, отмеченные в пределах гелонимных знаков, – как собственно болотные (т.е. указывающие на реалию <i>болото</i> в нарицательной лексике), так и названия других видов объектов (лесов, лугов, рек и т.д.). Подобное разделение позволяет отметить зависимое положение гелонимной подсистемы в системе топонимии.

Для слоў, якія называюць у асобнай мове ці дыялекце элементы ландшафту, – такіх, як *рака, возера, балота, гара, поле* і г.д. – дагэтуль няма прыдатнага тэрміна. З аднаго боку, паняцце «геаграфічны тэрмін» патрабуе ад такіх лексем адназначнасці, аднак на кожным новым участку тэрыторыі адна і тая ж лексема можа выкарыстоўвацца ў розным значэнні; з іншага боку, паняцце «геаграфічны апелятыў» фактычна ўраўноўвае гэтыя словы з усімі астатнімі лексемамі моўнай сістэмы, хоць ужо пры павярхоўным знаёмстве з імёнамі нейкага арэала распаўсюджання адзначаецца не толькі іх намінацыйная роля, але таксама і тое, што такія лексемны маюць вузкаспецыялізаваную накіраванасць. Па традыцыі такія лексемны называюць *геаграфічнымі тэрмінамі*. У гэтым артыкуле такім жа чынам зробім і мы.

Важнасць гэтых слоў у традыцыйнай тапаніміцы заўсёды прызнавалася навукоўцамі. Па словах Ю.А. Карпенкі, «агульныя назвы часцей за ўсё становяцца імёнамі ўласнымі, калі яны маюць тапаграфічнае значэнне, г. зн. з’яўляюцца геаграфічнымі тэрмінамі» [2, с. 20]. М. І. Талстой заклікае пры

аналізе тапонімаў «ісці ад сучаснага дыялектнага геаграфічнага тэрміна да гістарычнага, ад геаграфічнага тэрміна да тапоніма, а не наадварот» [7, с. 18]. Роля мясцовых геаграфічных тэрмінаў, безумоўна, значна ўзрастае, калі гаворка ідзе аб менш буйных аб'ектах мясцовасці. Ролю геаграфічнага тэрміна для геланіміі падкрэслівае У.М. Макіенка: «Рэалія «балота» ... дыферэнцыруецца мноствам мясцовых тэрмінаў. Дзякуючы такой дыферэнцыяцыі тапонім, які прымае за аснову адзін з іх, можа, даючы каштоўную інфармацыю аб характары ландшафту, выконваць адначасова сваю асноўную функцыю – служыць арыенцірам» [5, с. 21].

Дзейнасць чалавека ажыццяўляецца не на пустым месцы. Зыходным пунктам з'яўляецца наяўны вопыт, адзначаныя якасці. Любы ўзяты паасобку геаграфічны тэрмін – гэта самая першая класіфікацыя, якую ажыццяўляе чалавек пры надзяленні аб'екта імем. Яна не залежыць ад акружэння нейкага пункту ў прасторы. Любы чалавек пэўнай супольнасці лёгка адрознівае раку ад балота, гару – ад вострава, горад ад сяла і г.д.

Таму важнай на першапачатковым этапе вывучэння геланіміі, як і ўсялякай іншай падсістэмы імёнаў геаграфічных аб'ектаў, будзе заўвага аб тым, што ўласнае імя змяшчае два абавязковыя элементы – экспліцытна выражаны прапрыяльны (уласна тапонім) і апелятыўны, які толькі маецца на ўвазе (агульнае імя, якое паказвае на від аб'екта, абазначанага ўласным імем): *Savanna Swamp, swamp; the Pocosin, swamp; Чорнае балота, балота; Чысцік, балота*. Апелятыў, які маецца на ўвазе, – важны кампанент структурна-семантычнага комплексу тапоніма, які ляжыць па-за межамі яго прапрыяльнай часткі. У энцыклапедыях водных аб'ектаў гэты знак звычайна ідзе за імем уласным, знаходзіцца «за коскай»: *Зялёны Лес, балота* или *Goose Pond, swamp*. Дакладна размяжоўваючы такім чынам геаграфічныя прыметы тапааб'ектаў, «не давяраючы» прапрыяльнай частцы онімаў, якія абазначаюць іх, ён сведчыць аб тым, да якога тыпу рэалій адносіцца аб'ект у дадзены момант. Такое сінхроннае размежаванне асабліва важнае для назваў баалот, бо, па словах Л.В.Куркінай, «само значэнне 'балота' для пераважнай большасці... лексікі з'яўляецца агульнай семантычнай іннавацыяй» [3, с. 141]. Суаднясенне двух элементаў гідроніма (прапрыяльнага і апелятыўнага, які маецца на ўвазе) дасі адказ на пытанне аб пераносе назвы рэаліі аднаго роду на аб'ект іншага роду.

Геланімны знак можа змяшчаць указанне на род аб'екта ў яго сучасным стане: *Bear Swamp, Leatherwood Slough, Juniper Swamp*. Аднак доволі часта ў назвах балот фіксуюцца прыклады, у якіх замест слоў *swamp, marsh* ці *slough* (геаграфічныя тэрміны са значэннем 'балота, багна') фігуруюць *lake, bay, pond* ('возера', 'зالیў', 'сажалка') і іншыя «небалотныя» адзінкі, г. зн. геаграфічны тэрмін, прадстаўлены ў імені, абазначае рэалію, якая адрозніваецца ад пазначанай апелятывам, які маецца на ўвазе. У такіх выпадках можна гаварыць аб аднакампанентнасці прапрыяльнай часткі онімаў, нават нягледзячы на іх прыметную шматслоўнасць («тапанімныя фразеалагізмы»): *Gnat Pond, swamp; Coopers Bay, swamp*. Імя ўласнае ў такім выпадку змяшчае складаны знак, які

абазначае іншы аб'ект, а значыць, нават у навуковых мэтах расчлянэнне такога тапоніма непажадана.

1. Відавья назвы балот (уласна балотныя тэрміны). У амерыканскай і беларускай тапасістэмах няшмат геаграфічных тэрмінаў, якія абазначаюць балоты. Але іх роля ў онімаўтварэнні вельмі значная: яны сустракаюцца ці падразумяваюцца вельмі часта.

Пры гэтым семантыка геаграфічных тэрмінаў розная. Рэалія 'балота' абазначаецца нават у межах адной мовы па-рознаму: у славянскіх мовах – словамі *балота, мох, чысцік* і інш., у англійскай – лексемамі *swamp, marsh, bog* і інш. У беларускай мове *аржавец* азначае балота з вадой, у якой ёсць вокіс жалеза [8, с. 14], *багна* – непраходнае балота без расліннасці [8, с. 18], *круг* – балота з алешынай [8, с. 96] і г.д. Нерасчлянёнасць семантыкі геаграфічнага тэрміна адзначаецца і ў амерыканскай тапасістэме. Слова *swamp* вызначаецца ў слоўніках як нізка размешчаныя землі, якія пастаянна залітыя вадой і зарослыя дрэвамі і хмызняком, а *marsh* – як нізіны, якія часта затапляюцца і характарызуюцца ростам травы і чароту [9, www.gdbs.gov]. Такім чынам, геаграфічны тэрмін уключае ў свой план зместу цэлы шэраг кампанентаў. Гэтая асаблівасць залішняя для функцыянавання тапоніма, які спецыялізуецца ў вылучэнні адзінкавай прыметы.

1.1. *Геаграфічныя тэрміны, якія намініруюць балота ЗША.* У назвах балот ЗША адзначаецца 19 геаграфічных тэрмінаў (11,24% ад агульнай колькасці тэрмінаў, якія сустракаюцца ў гелонімах ЗША), якія маюць значэнне 'балота, багна':

- 1) swamp – 2360 адз., 32,14% (*Tupelo Swamp, Blair Swamp*);
- 2) marsh – 935 адз., 10,95% (*Heron Marsh, Potter Marsh*);
- 3) bog – 310 адз., 3,72% (*Cowles Bog, Beaton Bog*);
- 4) slough – 138 адз., 1,88% (*Barka Slough, Big Slough*);
- 5) prairie – 74 адз., 0,62% (*Hawthorn Prairie, Lost Prairie*);
- 6) pocosin – 45 адз., 0,62% (*Wahtom Pocosin, Big Pocosin*);
- 7) cienega – 23 адз., 0,31% (*Bear Cienega, Sheep Cienega*);
- 8) glade – 14 адз., 0,19% (*Hammel Glade, Long Glade*);
- 9) sog – 9 адз., 0,12% (*Big Sog, Blue Sog*);
- 10) swale – 8 адз., 0,11% (*Birch Swale, Duck Swale*);
- 11) slash – 7 адз., 0,1% (*Ingram Slash, Duck Slash*);
- 12) pocoson – 6 адз., 0,08% (*Parker Pocoson, Raby Pocoson*);
- 13) marais – 4 адз., 0,05% (*Marais Croche, Upper Marais*);
- 14) wetland – 4 адз., 0,05% (*Valley Bend Wetland*);
- 15) fen – 3 адз., 0,04% (*Bluff Spring Fen*);
- 16) everglades – 2 адз., 0,03% (*Little Everglades*);
- 17) sump – 2 адз., 0,03% (*Aders Sump*);
- 18) morass – 1 адз., 0,01% (*the Morass*).

Геаграфічны тэрмін са значэннем 'балота' адзначаецца ў 3945 адзінках (54%). З 19 тэрмінаў 7 з'яўляюцца словамі англійскай мовы (*swamp, marsh, bog, slash, wetland, sump, morass*), якія сустракаюцца як у яго брытанскай, так і ў амерыканскай разнавіднасці. Такім чынам, агульная колькасць гелонімаў, якія

маюць у сваім складзе слова англійскай мовы са значэннем ‘балота, багна’, складае 3622 адзінкі (49,6% ад агульнай колькасці балот). Толькі ў 327 прыкладах (4,5%) наменклатурны тэрмін прадстаўляе сабой слова іншай мовы / разнавіднасці. Калі ж да англійскіх геаграфічных тэрмінаў далучыць адзінкі, якія з’явіліся на амерыканскай «глебе» і склалі ўласна амерыканскую своеасаблівасць тэрміналогіі, то ролю англійскай мовы можна назваць пераважнай. Амерыканскі варыянт англійскай мовы прадстаўлены 8 геаграфічнымі тэрмінамі (*slough, prairie, pocosin, glade, sog, swale, pocoson, everglades*) і 296 імёнамі (2,7%). Трэцяй па колькасці кваліфікатараў ідзе іспанская мова, якая прадстаўлена наменклатурным тэрмінам *cienea* і 23 прыкладамі (0,3%), у якіх гэтыя тэрміны сустракаюцца. Французская мова прадстаўлена ў геаграфічнай тэрміналогіі толькі тэрмінам *marais* і 4 назвамі (0,05%) з гэтым элементам. Формы множнага ліку ў геаграфічных тэрмінах адзначаюцца 192 разы (*marshes, bogs, swamps, wetlands, fens, sumps, sloughs*): *Craigville Marshes, Hammond Bogs, Jones Swamps*. Усе пазначаныя тэрміны – як англійскія, так і неанглійскія – захоўваюць сваю значнасць для свядомасці намінараў, аб чым сведчыць уключэнне ўсіх іх у лік амерыканскіх геаграфічных тэрмінаў [10, www.geonames.usgs.gov].

1.2. *Геаграфічныя тэрміны, якія намініруюць балота Беларусі.* Агульная колькасць гелонімаў, у якіх фіксуюцца тэрміны са значэннем ‘балота, багна’, складае 986 адзінак (14%):

- 1) мох – 676 адз., 9,66% (*Глухі Мох, Доўгі Мох*);
- 2) балота – 145 адз., 2,07% (*Лясное балота, Балота*);
- 3) чысцік – 36 адз., 0,51% (*Чысцік 7, Чысцік*);
- 4) алес – 21 адз., 0,3% (*Алесішча, Альсы*);
- 5) амшара, імшара – 21 адз., 0,3% (*Васілеўская Амшара*);
- 6) машок – 18 адз., 0,26% (*Малы Машок, Машок*);
- 7) бель – 11 адз., 0,16% (*Сіняя Бель, Бель*);
- 8) багна – 7 адз., 0,1% (*Багна, Глухая Багна*);
- 9) круг – 6 адз., 0,09% (*Кругі, Закружжа*);
- 10) мшара – 6 адз., 0,09% (*Глыбокая Мшара*);
- 11) іржаўка – 5 адз., 0,07% (*Іржаўка і Расцяробы*);
- 12) ржавец – 4 адз., 0,05% (*Ржавец*);
- 13) белька – 3 адз., 0,04% (*Бельскае, Белька*);
- 14) грычын – 2 адз., 0,03% (*Грычын*);
- 15) дрыгва – 2 адз., 0,03% (*Дрыгва*);
- 16) кругляк – 2 адз., 0,03% (*Закругляк, Кругляк*);
- 17) марочна – 2 адз., 0,03% (*Марочна, Марочна*);
- 18) ржаўка – 2 адз., 0,03% (*Ржаўка*);
- 19) рудзянец – 2 адз., 0,03% (*Рудзянец 1, Рудзянец 2*);
- 20) аржавец – 1 адз., 0,01% (*Аржавец*);
- 21) бабоўнік – 1 адз., 0,01% (*Бабоўнік*);
- 22) багон – 1 адз., 0,01% (*Багонскае*);
- 23) балацянка – 1 адз., 0,01% (*Балацянка*);
- 24) балонне – 1 адз., 0,01% (*Балонне*);

- 25) белка – 1 адз., 0,01% (*Белка*);
- 26) валока – 1 адз., 0,01% (*Мажэйкіна Валока*);
- 27) грузка – 1 адз., 0,01% (*Загрузскі Мох*);
- 28) ржава – 1 адз., 0,01% (*Заржава*);
- 29) сплаў – 1 адз., 0,01% (*Сплавy*);
- 30) тарфянік – 1 адз., 0,01% (*Тарфянік*);
- 31) торпа – 1 адз., 0,01% (*Торпа*);
- 32) торф – 1 адз., 0,01% (*Торф*);
- 33) уздухавіна – 1 адз., 0,01% (*Уздухавіна*);
- 34) хлехаць – 1 адз., 0,01% (*Хлехаць*).

У дачыненні мовы беларускія «балотныя» тэрміны не такія пярэстыя, як амерыканскія (усе тэрміны – славянскія), што, відаць, тлумачыцца працягласцю пражывання тут славянскага насельніцтва. Калі іншамоўныя тэрміны і пранікалі некалі ў геланімію Беларусі, то яны ўжо тут набылі свае значэнні і не могуць разглядацца як небеларускія. Напрыклад, геаграфічны тэрмін *алес*, запазычаны з балтыйскіх моў [4, с. 9], разглядаецца ў слоўніках як беларускі [8, с. 12]. У той жа час назва балота *Мормаль* знаходзіць адпаведнасці толькі ў балтыйскай геаграфічнай тэрміналогіі і можа кваліфікавацца толькі як запазычанне.

2. Назвы іншых відаў аб’ектаў, якія сустракаюцца ў гелонімах. Калі роля імёнаў, якія намініруюць забалочаныя аб’екты, ўжо закраналася намі ў адной з нашых работ [3], то падрабязнае знаёмства з усімі “небалотнымі геаграфічнымі тэрмінамі”, якія сустракаюцца ў гелонімах, дагэтуль не праводзілася.

Сярод тэрмінаў, якія сустракаюцца ў гелонімах ЗША і Беларусі, нямала такіх, якія не маюць значэння ‘балота’ і звычайна абазначаюць іншыя геаграфічныя аб’екты: напрыклад, бел. *возера, лес, паляна*, англ. *flat, break, city*. Гэта не значыць, канешне, што яны перайшлі ў лік «балотных». Проста змяненні ў рэльефе мясцовасці не паспелі адбіцца на моўных знаках. Аднак імёны з «небалотнай семантыкай» сведчаць аб мінулым стане часткі тэрыторыі. І ў амерыканскіх, і ў беларускіх гелонімах доля назваў з «іншароднымі» тэрмінамі вельмі значная – 4528 адз. (61,99%) і 1861 адз. (26,43%) адпаведна: англ. *Cheshire Bay, Ash Flat*, бел. *Ржавы Луг, Свая Пушча*. Большую колькасць амерыканскіх тэрмінаў у параўнанні з беларускімі можна патлумачыць аналітызмам англійскай мовы, якая патрабуе абавязковай наяўнасці ў знаку адназначнага субстантыватара.

Роля «небалотнага» геаграфічнага тэрміна выключна вялікая ў назвах амерыканскіх балот, бо ён больш дакладна, чым славянскія афіксы, здольны вызначыць апошні крок дэрывацыі. Нават у выпадку знікнення па нейкіх прычынах тапоніма з тапасістэмы (невялікі вадаём можа перасохнуць, быць асушаным, лес – быць высечаным і г.д.), апошняя можа доўгі час захоўваць яго ў назвах іншых элементаў рэчаіснасці. Некаторыя тапонімы, у т.л. назвы балот, здольны змяшчаюць у адным знаку да трох тэрмінаў розных аб’ектаў свету: англ. *Michael Hole Bay, Big Bend Swamp*; бел. *Паганянскае балота, Заходскі Мох*.

Славянскія тапонімы ў выніку асаблівасцей мовы менш прыстасаваны да адназначнага адлюстравання рэчаіснасці: адны і тыя ж афіксы здольны адносіцца да любога з тапанічных палёў, а высвятленне пытання аб першаснасці аднаго з пары-тройкі аманімічных тапонімаў з'яўляецца складанай праблемай [6, с. 107], якая патрабуе звароту да пазамоўнай інфармацыі для свайго вырашэння. Таму вырашальным тут застаецца храналагічны крытэры: калі адна з назваў зафіксавана ў летапісах раней за іншую, то менавіта яе трэба лічыць матывавальнай асновай ідэнтычнай назвы іншага аб'екта. Але не заўсёды можна знайсці ўсе неабходныя назвы ў летапісах, бо не ўсе тапонімы фіксаваліся на паперы [1, с. 102]. У сувязі з гэтым для вызначэння кірунку пераносу імені часам даводзіцца звяртацца да семантычнага, фармальна-граматычнага і словаўтваральнага крытэрыяў.

2.1. «Небалотныя» тэрміны ў гелонімах ЗША. Усю разнастайнасць «небалотных» тэрмінаў (151 адз.), якая адзначаецца ў назвах балот ЗША, можна звесці да абмежаванай колькасці груп. Па нашых падліках, усяго падобных груп – 44, аднак самыя прадуктыўныя – 5:

1) 'возера, стаў, вадасховішча' – *backwater, impoundment, lagoon, laguna, lake, millpond, pond, pool, reservoir, tank, waterhole* – 1274 адз., 17,44% (*Lee Lake, Massie Lagoon, Rivens Backwater*);

2) 'бухта, заліў' – *arm, bay, cove, gall, gulf, inlet, sound* – 1094 адз., 14,97% (*Cain Bay, White Arm*);

3) 'паток, рака, ручай' – *bayou, branch, brook, creek, flow, fork, gut, kill, river, run* – 449 адз., 6,15% (*Cypress Creek, Halfway Bayou, Spring Run*);

4) 'луг, лугавіна' – *meadow* – 330 адз., 4,52% (*Albee Meadow, Beaver Meadows*);

5) 'лес, гушчар' – *brake, bush, forest, grove, jungle, scrub, thicket, wood* – 278 адз., 3,81% (*Arrington Brake, Cedar Grove*);

6) 'гара, вяршыня, скала, высокі ўзгорак, курган' – *bald, bluff, head, horn, hill, mesa, mound, mount, mountain, peak, ridge, rock, spur* – 121 адз., 1,66% (*Parker Head Swamp, Fish Hill, Bear Rock Bog*);

7) 'востраў' – *hammock, island, isle, seca* – 102 адз., 1,4% (*Brushy Hammock, Bird Island*);

8) 'участак, плошча, прастор, зона' – *barren, ground, heath, land, lowland, management area, patch, place, spread, tract, woodyard* – 98 адз., 1,34% (*Morrison Heath, Middle Ground, Flax Patch Swamp*);

9) 'стэп, прэрыя' – *plain, savanna, savannah* – 91 адз., 1,25% (*Buckhorn Savanna*);

10) 'даліна, лашчына, нізіна' – *canyon, hollow, lowland, valley, vly* – 81 адз., 1,11% (*Bethune Vly, Green Hollow*);

11) 'раўніна, нізкая мясцовасць' – *flat, glade* – 75 адз., 1,03% (*Buckmaster Flat, Hammel Glade*);

12) 'яма, выбоіна, упадзіна, адтуліна' – *basin, fishhole, hole, mudhole, pit, pocket* – 61 адз., 0,83% (*Alligator Hole, Bee Basin, Berwick Pocket*);

13) 'мыс' – *neck, point* – 53 адз., 0,73% (*Curles Neck Swamp*);

14) 'бераг, пойма' – *beach, strand* – 52 адз., 0,71% (*Brandy Beach Pond*);

- 15) 'будынак' – *house, mill, ranch, school* – 51 адз., 0,7% (*Schoolhouse Marsh*);
- 16) 'крыніца' – *spring* – 35 адз., 0,48% (*Double Spring*);
- 17) 'канава, роў, канал' – *canal, channel, ditch, drain, gully, slide, thoroughfare, wash* – 32 адз., 0,4% (*Copeland Drain, Rattlesnake Gully*);
- 18) 'поле, паша' – *field, pasture* – 22 адз., 0,3% (*Douglas Horse Pasture*);
- 19) 'парк, сад' – *garden, orchard, park, reserve* – 19 адз., 0,26% (*Butcher Bobs Garden, Mushy Park*);
- 20) 'вада' – *water* – 17 адз., 0,23% (*Blackwell Stillwater*);
- 21) 'плаціна' – *dam* – 17 адз., 0,23% (*Beaver Dam*);
- 22) 'выгіб, лукавіна' – *bend, bottom* – 17 адз., 0,23% (*Big Bend Swamp*);
- 23) 'месца для жывёлы' – *den, roost* – 17 адз., 0,23% (*Cranes Roost*);
- 24) 'населены пункт' – *city, town* – 15 адз., 0,21% (*Bull Town Swamp*);
- 25) 'гавань, порт' – *harbor* – 15 адз., 0,21% (*Duck Harbor*);
- 26) 'пралом, прасека, перавал' – *gap, opening, pass, slashing* – 14 адз., 0,19% (*Big Opening, Madison Gap*);
- 27) 'банка, водмель' – *bulge, shoal, swash* – 12 адз., 0,16% (*Big Shoal Marsh*);
- 28) 'мост, гаць, мошчаная дарога' – *bridge, causeway, trestle* – 11 адз., 0,15% (*Bridge Marsh, Trestle Swamp*);
- 29) 'вялікая водная прастора' – *ocean, sea* – 11 адз., 0,15% (*Old Ocean Swamp, Red Sea*);
- 30) 'уваход, праезд, вароты' – *entry, hall* – 10 адз., 0,14% (*Dark Entry, Sweet Hall Marsh*);
- 31) 'калодзеж' – *well* – 8 адз., 0,11% (*Humboldt Wells*);
- 32) 'дарога, сцежка' – *path, road, trail* – 7 адз., 0,1% (*Coon Road Swamp*);
- 33) 'лужа, грязь' – *puddle, wallow* – 7 адз., 0,1% (*Duck Puddle*);
- 34) 'затапленне, паводка, разліў' – *flowing, overflow* – 6 адз., 0,08% (*Swift Point Overflow*);
- 35) 'пустыня' – *desert, dewatering area* – 6 адз., 0,08% (*Harris-Sweetwater Dewatering Area*);
- 36) 'рэчышча (ракі, возера)' – *bed, lakebed* – 6 адз., 0,08% (*Feather Bed Swamp*);
- 37) 'вір' – *eddy* – 4 адз., 0,05% (*Big Eddy*);
- 38) 'вежа, крэпасць' – *castle, tower* – 2 адз., 0,03% (*Tower Swamp, Castle Meadow*);
- 39) 'шахта' – *collar, mine* – 2 адз., 0,03% (*Mine Swamp*);
- 40) 'быстрыня' – *chute* – 2 адз., 0,03% (*Whiskey Chute*);
- 41) 'ледавік' – *glacier* – 1 адз., 0,01% (*Glacier Sloughs*);
- 42) 'могілкі' – *cemetery* – 1 адз., 0,01% (*Cemetery Pond*);
- 43) 'слуп' – *pole* – 1 адз., 0,01% (*Hoop Pole Swamp*);
- 44) 'скрыжаванне, пераезд' – *crossing* – 1 адз., 0,01% (*East Crossing Strand*).

Найбольш папулярнымі «небалотнымі» тэрмінамі з'яўляюцца *bay* (1052 прыклады), *lake* (618), *pond* (573).

2.2. «Небалотныя» тэрміны ў гелонімах Беларусі. Колькасць груп беларускіх «небалотных тэрмінаў» – 59, пры гэтым самыя прадуктыўныя групы (першыя 5) уступаюць па колькасці пяці самым папулярным «небалотным

тэрмінаў» ЗША. Аднак саміх тэрмінаў тут прадстаўлена ў 3–4 разы больш, чым у амерыканскіх назвах балот – 548:

1) ‘лес, участкак лесу, месца парослае’ – *алешнік, альшанік, асьнік, баравіна, барок, бор, буралом, беразняк, бярэзіна, бярэзнік, воступ, гай, гараватка, дравасек, дубнік, дубняк, дуброва, ельнік, жэрдзе, звярынец, квартал, клеткі, лес, ліпнік, лясок, кнея, кружок, маладзена, маложка, паросля, пералесак, пушча, рошча, сасняк, сасновец, сасоннік, сахран, чарналес* – 244 адз., 3,47% (*Пушча, Буралом, Гай*);

2) ‘градка, зямельны ўчастак, агарод’ – *агарод, агародчык, барана, брак, бяляна, валока, гон, градка, дамашняя зямля, дзель, дзесяціна, дзялянка, жыла, жыліна, жэрства, засценак, камень, карчаваха, карчы, казёл, касе, каўрыжжа, кватэра, клетка, клін, кляцішча, крыга, купля, купча, кут, лава, лемна, лысуха, морг, наддатак, надзел, няўдобіе, падзел, падкова, пазём, пай, паласа, плаха, плінтаўка, пліта, пляц, пустынь, пясок, ражок, расаднік, рог, рэзка, суглей, сушкі, сядзіба, участкак, хутар, шмат, шнур* – 159 адз., 2,26% (*Запасны Клін, Дзялянка*);

3) ‘поле, участкак поля’ – *асяродак, аўсянік, блога, бульбянне, верацея, весь, ворань, ворыва, вудзерак, выган, выдра, выпуск, грацкоўе, жар, зады, заселле, зварата, зябер, ляда, навіна, навінка, ніва, ніўка, падлессе, падлясейкі, падора, палом, пасека, перавор, пералом, плех, пожан(ь)ка, пожня, поле, поль, пята, раўкінь, рэпішча, сцёран, хмелішча, чарцеж, шкода, ялава, яр* – 146 адз., 2,07% (*Выган, Старына, Навіна*);

4) ‘луг, сенажаць, сенакос’ – *абалонне, абалонь, аселіца, балонне, вугал, града, казіна, казінец, луг, лужок, пацяроб, поплаў, раскос, сака, свержан, сенакос, страва, узлужжа* – 135 адз., 1,92% (*Раскос, Поплаў, Лужок*);

5) ‘возера, стаў, сажалка’ – *азяро, азярышча, вадзіца, возера, возерца, жаркі, запруда, іспол, копанка, копань, мачула, мачулішча, мора, плёс, плеса, прудзішча, прудок, ставок, стаў, стубла, успол* – 101 адз., 1,43% (*Азяро, Мачула, Запруда*);

6) ‘узвышэнне, гара, узгорак’ – *бубен, бугор, вал, валатоўка, вандол, верх, верхавіна, вярэція, гара, горб, грыва, забора, званіца, калода, капец, краж(ык), круч, круча, курган, курганне, лоб, макушка, насып, пук, узмён, хібень, холм* – 69 адз., 0,98% (*Высокая Гара, Курган*);

7) ‘месца для жывёлы, у т.л. іх могілкі, вадапой’ – *бабровішча, вадапой, выган, гаражня, зімовішча, канюшнік, кацьвішча, лагер, ламы, ласіннік, логава, пагон, паграбы, пастаўнік, пастбішча, стадола, стая, стойла, такавішча, торак, язвіна* – 68 адз., 0,97% (*Выган, Пагон, Стойла*);

8) ‘дарога, развілка, сцежка’ – *аб’езд, волак, гацішча, гаць, грэбля, дарога, дарожка, зімнік, зімняк, летнік, прагон, просека, развілка, расоха, распуце, роіст, ростань, ступа, сцежка, сценка, шлях* – 65 адз., 0,92% (*Гаць, Волак, Зімнік*);

9) ‘нізіна, даліна, лог’ – *абалонь, амшар, амшарына, даліна, лоска, падол, панізоўе, пель* – 64 адз., 0,91% (*Абалонь, Панізоўе*);

10) ‘рака і яе часткі, ручай’ – *атока, бурчак, верх, вілы, водва, вусце, журало, паток, ператок, плёс, праток, рака, рукаў, ручай, рэчка, рэчышча,*

страла, струга, сутокі, урэчча, усвіца, цеча, чапіна – 59 адз., 0,84% (*Рака, Рэчка, Праток*);

11) ‘месца, вольнае ад лесу, дзе ён высечаны’ – *асцяроб, галь, галя, голь, дзерць, палонь, працяроб, расцяроб, расцяроба, расцяробы, церабеж, церабень* – 55 адз., 0,78% (*Галя, Выгар, Церабеж*);

12) ‘месца за чым-н., паміж нечым і нечым, каля чаго-н.’ – *забалоце, загароддзе, загуменне, залессе, замошыца, заполле, зароўе, зарэчча, междурэчча, падалешнік, паддуб’е, пазагуменне, перавессе, перакалле, пралёт, прыбар, пунішча, узбалаце, узвалле, царковішча* – 55 адз., 0,78% (*Узвалле, Зароўе*);

13) ‘населены пункт’ – *азярэц, вулька, выселак, гарадзішча, гарадок, карэнь, селішча, слабада, стар, старына, сяло* – 53 адз., 0,75% (*Гарадно, Гарадзец*);

14) ‘востраў’ – *астравок, востраў, груд, каса, перашыек, шыя* – 51 адз., 0,72% (*Вясёлы Востраў*);

15) ‘яма, упадзіна, глыбокае месца, паглыбленне’ – *аборак, баня, вір, вірок, вокнішча, выемак, выжар, дзежа, дол, жарало, загата, кадаўб, кадоўбіна, калдоба, калода, карыціна, катлаван, круглавіна, кублішча, купелішча, лагчына, лажок, лог, ложа, ніз, пагоня, пакат, палой, прадонне, пропасць, рудня, скразьдонне, скрыня, узмуць, яма, ямішча, ямка* – 50 адз., 0,71% (*Мазная Яма, Жарало*);

16) ‘брод, месца мелкае’ – *брадок, брод, газ, мель, пераброддзе, пераход, плашчыня* – 39 адз., 0,55% (*Брадок, Пераход*);

17) ‘мост’ – *масток, масцішча, мост* – 38 адз., 0,54% (*Масток*);

18) ‘гразь, глей, муць’ – *буза, галыж, гразь, грузка, кал, калюга, лужа, пажога, растроп* – 35 адз., 0,5% (*Белая Лужа*);

19) ‘будынак’ – *буда, будзішча, гумно, дача, званец, карчма, луконіца, млын, пуня, седзень, стараселле, сяліба, сянніца, ток* – 32 адз., 0,45% (*Карчма, Сяліба*);

20) ‘прадпрыемства’ – *глінішча, гута, паперня, парня, печ, печышча, пільня, разрабяткі, рудня, смалярня, цагельня* – 24 адз., 0,34% (*Гута, Парня*);

21) ‘паварот, лукавіна’ – *закла, закрутка, калена, кручок, кривуля, лука, лучкі* – 22 адз., 0,31% (*Калена, Закла*);

22) ‘урочышча’ – *урочышча* – 21 адз., 0,3% (*Урочышча Хулец*);

23) ‘мяжа, знак зямельны’ – *вешка, вітка, граніца, кардон, крыж, крыжык, мяжа, палік, плянта, просека, рубеж, столб* – 20 адз., 0,28% (*Кардон, Плянта*);

24) ‘паляна’ – *гала, галіна, паляна* – 18 адз., 0,26% (*Палянка*);

25) ‘канава, роў’ – *балка, канава, равок, ровань, роў, рышт* – 16 адз., 0,23% (*Чорная Канава*);

26) ‘крыніца, месца з крыніцамі’ – *зімавішча, ключ, крыніца, раднік, студня, узнор* – 16 адз., 0,23% (*Крыніца, Ключ*);

27) ‘вал, насыпное гарадзішча’ – *акоп, гарадзенка, гарадзец, гародна, гародня, тарас* – 15 адз., 0,21% (*Акоп’е, Тарасік*);

28) ‘месца пністае, калдобістае’ – *карчэўе, куп’е, скор’е* – 14 адз., 0,2% (*Куп’е, Карчэўе*);

29) ‘кладка’ – *берва, кладзь, кладка* – 14 адз., 0,2% (*Асінавая Кладзь*);

- 30) ‘двор’ – *двор, дварышча, седзень, стараселле, сяліба* – 14 адз., 0,2% (*Дваравое*);
- 31) ‘непраходнае месца’ – *таніла* – 13 адз., 0,19% (*Танілец, Танільскае*);
- 32) ‘бераг, пойма’ – *бок, броўка, ласіца, пойма, прыпеч, прыстань, старана* – 12 адз., 0,17% (*Брыўка*);
- 33) ‘месца з вуллямі, сенам, стагамі’ – *адонак, пчальнік, пчэлья, стажсар’е, стажарня* – 11 адз., 0,16% (*Пчальнік*);
- 34) ‘месца чалавечай дзейнасці’ – *засада, канцы, крамянка, пральня, стрэлішча* – 10 адз., 0,14% (*Канцы, Пральня*);
- 35) ‘выпаленае месца’ – *выгар, выгарка, гар, пагарэлец, пажар, погар, цяпло* – 9 адз., 0,13% (*Гар, Пагарэлец*);
- 36) ‘месца глухое’ – *вуха, глуш(а), заход, тыл* – 9 адз., 0,13% (*Глуша*);
- 37) ‘месца, дзе шмат грыбоў, кветак, ягад’ – *асавец, бароўка, ліпішча, макаўе* – 9 адз., 0,13% (*Асавец, Бароўка*);
- 38) ‘могілкі’ – *кладбішча, магіла, магілкі, пагост* – 8 адз., 0,11% (*Пагост*);
- 39) ‘затапленне’ – *займішча, патона, разліў* – 6 адз., 0,09% (*Патоны*);
- 40) ‘заліў’ – *дула, езва, заліў, карма* – 6 адз., 0,09% (*Заліў*);
- 41) ‘масіў’ – *масіў* – 6 адз., 0,09% (*Загальскі масіў*);
- 42) ‘скрыжаванне’ – *крыжоўка, перахростка, слом, храсні* – 5 адз., 0,07% (*Слом Ліній*);
- 43) ‘калодзеж’ – *калодзеж, калодзец* – 4 адз., 0,06% (*Яўгенін Калодзец*);
- 44) ‘пераезд, пераход’ – *перагон, пераезд, пералаз* – 4 адз., 0,06% (*Перагон*);
- 45) ‘рэчышча’ – *азярына, лакно, рэчышча* – 4 адз., 0,06% (*Рэчышча*);
- 46) ‘вір’ – *круча, уюн* – 4 адз., 0,06% (*Круча*);
- 47) ‘абрыў, яр’ – *аўраг, строма* – 3 адз., 0,04% (*Ушлаўскі Аўраг*);
- 48) ‘агароджа’ – *загарода, загародзь* – 3 адз., 0,04% (*Загародзь*);
- 49) ‘месца, перададзенае ў спадчыну’ – *вотчына, дзедаўка, дзедаўшчына* – 3 адз., 0,04% (*Дзедаўка*);
- 50) ‘месца размытае’ – *прорва* – 3 адз., 0,04% (*Прорва*);
- 51) ‘плёнка на паверхні’ – *забалаць, павалока, шуба* – 3 адз., 0,04% (*Павалока*);
- 52) ‘вуліца’ – *аколіца, вуліца* – 2 адз., 0,03% (*Вуліцы*);
- 53) ‘вартавы пост’ – *стража* – 2 адз., 0,03% (*Стража*);
- 54) ‘схіл’ – *покаць* – 2 адз., 0,03% (*Покаць*);
- 55) ‘пячора’ – *пячэра, пяхчэра* – 2 адз., 0,03% (*Пяхчэра*);
- 56) ‘месца цяністае’ – *цень* – 2 адз., 0,03% (*Цень*);
- 57) ‘месца пясчанае’ – *пескавацік, чвір* – 2 адз., 0,03% (*Піскавацікі*);
- 58) ‘грэбень вады’ – *валва* – 1 адз., 0,01% (*Валва*);
- 59) ‘праліў’ – *саламя* – 1 адз., 0,01% (*Саламенка*).

Сярод беларускіх геаграфічных тэрмінаў найбольш прадуктыўныя *луг* (40), *лог* (30), *востраў* (23), *брод* (21), *рог, возера* (па 20), *выган* (19).

З вышэй сказанага вынікае наступнае:

1. Улік пры аналізе на першым этапе семантыкі геаграфічных тэрмінаў дазваляе размяжоўваць імёны, якія з’явіліся з патрэбнасці намінатара вылучыць дадзены адзіночны аб’ект з ліку іншых аб’ектаў мясцовасці праз

дакладнае называнне віду аб'екта, падвергнутага намінацыі, ад тых імёнаў, якія арыентуюць праз адсылку да імёнаў іншых рэалій.

2. Значная колькасць гэтых слоў у імёнах балот і іх невялікая колькасць у імёнах больш буйных водных аб'ектаў – рэк, азёраў – сведчаць пра большую неабходнасць указаць на від аб'екта ў мікратапаніміі, што пацвярджаецца і данымі іншых навукоўцаў.

3. Наяўнасць значнай колькасці геаграфічных тэрмінаў з іншых тапанімных палёў (*луг, рака, стаў, паляна* і інш. у гелонімах) паказвае на падпарадкаваны, залежны характар гэтай групы прапрыяльнай лексікі Беларусі і ЗША. Найменні іншых элементаў ландшафту кладуцца ў аснову гелонімаў па наступных прычынах:

а) нестабільнасці існавання забалочаных аб'ектаў;

б) меншай значнасці імёнаў балот як арыенціраў у геаграфічнай прасторы.

4. Вялікая перавага беларускіх геаграфічных тэрмінаў па колькасці адзінак, якія намініруюць розныя элементы ландшафту і кладуцца ў аснову ўласных імёнаў, над амерыканскімі сведчыць пра большую расчлянёнасць карціны свету ў адносінах розных элементаў ландшафту ў свядомасці беларусаў у параўнанні з уяўленнямі аб свеце амерыканцаў. Гэта звязана з гісторыяй засялення: славяне жывуць на тэрыторыі Беларусі доўгія гады, таму славесная дэталізацыя ландшафту больш высокая ў параўнанні з амерыканскімі лексемамі; амерыканская сістэма водных найменняў фарміравалася ўжо пасля засялення Паўночнай Амерыкі еўрапейцамі, і перыяд іх пражывання тут не быў вельмі доўгі. Калі сярод назваў штатаў і буйных рэк пераважаюць індзейскія імёны, то невялікія элементы ландшафту часцей набываюць новыя імёны, а не запазычваюць старыя.

ЛІТАРАТУРА

1. Капылоў, І. Л. Айконімы адгідранімічнага паходжання (на матэрыяле старабеларускіх помнікаў дзелавой пісьменнасці XV–XVIII стст.) / І.Л.Капылоў // Актуальныя пытанні славянскай ономастыкі: Матэрыялы Міжнароднага навуковага канферэнцыянага з'яднання (Гомель, 21-22 студзеня 2002 г.) / Отв. ред. Р.М. Козлова. – Гомель, 2002. – С. 101–107.
2. Карпенко, Ю. А. Свойства і крыніцы мікротопоніміі / Ю.А. Карпенко // Мікротопонімія: Матэрыялы савета / Отв. ред. О.С. Ахманова. – М., 1967. – С. 15–22.
3. Копач, О. И. Реализация классификационного признака в гелонимах (именах болот) Беларуси и США / О.И. Копач // Языки мира – в мир языков: межвуз. сб. науч. ст. Вып. 1 / Отв. ред. Н.Н. Нижнева. – Минск, 2006. – С. 36–41.
4. Куркина, Л. В. Названия болот в славянских языках / Л.В. Куркина // Этимология, 1967. Матэрыялы міжнароднага сімпозыяма “Праблемы славянскай этымалагічнай даследавання ў сувязі з агульнай праблематикай сучаснай этымалагічнай”, 24–31 студзеня 1967 / Отв. ред. О. Н. Трубачев. – М., 1969. – С. 129–144.
5. Лаучюте, Ю. А. Словарь балтизмов в славянских языках / Ю.А. Лаучюте.

– Л., 1982.

6. М о к и е н к о, В. М. Лингвистический анализ местной географической терминологии (Псковские апеллятивы, обозначающие низинный рельеф на славянском фоне): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 660 / В.М. Мокиенко; Ленингр. гос. ун-т им. А.А.Жданова. – Л., 1969.

7. О т и н, Е. С. Топонимическая метонимия: (Вид связи «гидроним – ойконим») / Е.С. Отин // Перспективы развития славянской ономастики: Сб. ст. / Отв. ред. А.В. Суперанская, Н.В. Подольская – М., 1980. – С. 106–121.

8. Т о л с т о й, Н. И. Славянская географическая терминология (семасиологические этюды) / Н.И. Толстой. – М.: Наука, 1969.

9. Я ш к і н, І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І.Я.Яшкін. – Мінск, 1971.

10. British Columbia Geographic Names Information System [Electronic resource]. – Mode of access: www.gdbc.gov. – Date of access: 12.04.2003.

11. United States Geographic Society: Geographic National Information System [Electronic resource]. – Mode of access: <http://geonames.usgs.gov/pls/gnis>. – Date of access: 12.04.2003.